

Élőállat-bemutató és pálmaház

BALLÓK Zsuzsanna

Magyar Természettudományi Múzeum Mátra Múzeuma, 3200 Gyöngyös, Kossuth Lajos utca 40.

E-mail: ballok.zsuzsanna@nhmus.hu

Összefoglalás – Egyetlen üvegháznyi kis állatkert, tele élettel, meleggel és párával. Talán így írhatnánk le legrövidebben a Magyar Természettudományi Múzeum Mátra Múzeumában, Gyöngyösön található pálmaházat, a különleges élőállat-bemutatóval. Egyedisége nagyrészt abból adódik, hogy egy múzeumon belül található. A múzeum hangulatához, rekreációs céljaihoz és oktatási tevékenységéhez tökéletesen illeszkedik. Számos ponton kiegészíti, színesíti azt. A kiállítás története sokáig két szálon futott, hiszen egy időben egy *orangerie* épült ide, majd később, már a múzeum idején, más helyszínen működött itt élőállat-bemutató. Aztán összefutottak a szálak. Ennek a kis állatkertnek minden jelenlegi lakóját nem célozom bemutatni, de mégis, ízelítésképpen néhányukat röviden megemlítem.

Kulcsszavak – élőállat-bemutató, Gyöngyös, pálmaház

BEVEZETÉS

A Magyar Természettudományi Múzeum gyöngyösi Mátra Múzeumának egyik fő része az állandó természettudományi kiállítás. Szemléletes, megragadó bemutatást tesz lehetővé, amelyet kiegészít a szintén a pavilon épületében található pálmaház. Itt egy 2015 májusától állatkertként üzemelő élőállat-bemutató is van.

Elődjét, az *orangerie*-t, még valamikor 1826 után, az Orczyak építtették. Délszaki növények, a citrom- és narancsfák átteleltetése mellett, vendégek pihenőhelyéül szolgált. A délszaki növények a mai pálmaházban is burjánzanak, és a látogatók élvezhetik a hely különleges mikroklímáját és nyugalmat is. Ami azonban új az az, hogy egy különleges szerepű élőállat-bemutató is mintegy „beágyazódott” itt. Ízeltlábúak, halak, kételtűek, hüllők, madarak színesítik az élményt és szolgálnak a természettudományos foglalkozások alapjául. Ez a létesítmény is elsősorban állandó kiállítás formájában, ismeretterjesztő és oktató feladatokat lát el.

ORANGERIE-BŐL PÁLMAHÁZ

Az Orczy-kastély 1820 körül a fiúági öröklés révén II. Lőrincnek és családjának állandó lakhelyévé vált. Az U alaprajzú barokk kastélyból 1826-ban angolkerttel körülvett, zárt udvarú klasszicista épületet varázsoltak. Az angolparkról az első „ábrázolás” egy 1867 körüli térképen szerepel. Hatalmas zöld tömbje szinte beleolvad a környező dombokba, s még nagyobbnak láttatja valós méreteinél. A park kacskaringós sétaútjait az épület északi oldalán kialakított tágas térség töri meg. Az utak mentén kőpadok álltak, s az egyik díszkút felsőtárcsányi mészkőlapokkal lefedve még ma is megtalálható. Mesterséges dombok tették változatossá a környezetet. Az angolkert kialakításához sok értékes fát ültettek (törökmogyoró, tiszafa, bokrétafa, stb.).

A kert északkeleti szegletére került az igen kecses formájú, neogótikus üvegház, az *orangerie*, amely a délszaki növények, a citrom- és narancsfák átteleltetésére szolgált. Pontos építési idejéről nincs adatunk, de 1826 után emelték és 9 m széles, 20 (–27) m hosszú és 10 m magas volt. Amikor a család elhagyta Gyöngyöst, az üvegház, vagy ahogyan a városban nevezték, a pálmaház tele volt citrom- és narancsfákkal, kókusz- illetve datolyapálmákkal.

A kastély az 1940-es évek végére teljesen „lelakott” állapotba került. Mállott a falról a vakolat, elkorhadtak az ablakok zsalugáterei, az épület körül derékig ért a gaz. Az 1950-es évek elején a kastélyba beköltöztették az Iparitanuló Intézet Tanműhelyét. Ahogy elbontották a kertet övező falat, megszűnt a hosszú évtizedek alatt kialakult mikroklíma és a terület védettsége is. A növények pusztulni kezdtek. A kert elvesztette angolpark jellegét. Új utakat alakítottak ki, s ezekhez részben kivágták a meglévő fákat. Lebontották az üvegházat is.

A Mátra Múzeumnak otthont adó kastély és 2 hektáros parkja eddigre már annyira elavult állapotban volt, hogy az együttes teljes revitalizációja vált szükségessé. Egy nyertes pályázat során elért fejlesztés komplex módon kezelte a múzeumi kastélyépület rekonstrukcióját, az új természettudományi pavilon építését (ennek részeként pedig a régi *orangerie* apropóján a pálmaház építését), valamint az angolkert revitalizációját.

Az élőállat-bemutató kezdetben „külsős” tulajdonban és üzemeltetésben, több mint tíz éven keresztül a kastély pincéjében volt látható. Hangulatos kis helyiségben halakat, rovarokat, kételtűeket, hüllőket helyeztek el. Innen már a múzeum saját tulajdonában lévő állatokkal került át a bemutató a 2008-ban átadott, új Természettudományi Pavilonba, mai helyére. Működése hivatalosan, a 3/2001. (II. 23.) KöM-FVM-NKÖM-BM együttes rendelet alapján állatkertként lehetséges. Így kerülhetett egy múzeumba állatkert.

AMI MOST LÁTHATÓ...

A 300 m² alapterületű, jelentős részében üvegfalú épületrészben trópusi, szubtrópusi pálmaházi környezetben madárröpdé és kis tó található, amelyeket terráriumok és akváriumok vesznek körül. Mindezt természetesen raktárak, kezelőfolyosók egészítik ki.

A kétszintes pálmaház alsó szintjén az ültetett, két emelet magasságot kitöltő növényzetet lekövezett tér veszi körbe, amely teljes egészében a látogatók által bejárható. Itt kilenc ízeltlábúaknak és kétélűeknek berendezett terrárium, öt akvárium, egy madárröpdé, valamint egy talajba süllyesztett kis, halas medence van. A pavilon központi terével egy üvegajtó köti össze.

A növényzet összetétele sokat változott az évek során. Esőztető, párasító-rendszer kiépítésével az itt jelentkező problémák jelentős része megoldódott. Ennek köszönhetően némely növényünk már sajnos ki is nőtte az épületet, pedig annak kb. 12 méteres belmagassága sokáig engedte a pálmákat, fikuszokat felfelé törni. Egy Alexandra-pálmánk (*Archontophoenix alexandrae*) óriási méretei miatt és az elszállítási lehetőség híján áldozatul is esett, pedig sokáig első számú éke volt a melegháznak (1. ábra). Magjaiból azonban számos új növény nevelkedik ismét. A fikuszok ezzel a pálmával ellentétben remekül metszhetők, így, habár a méretek miatt inkább fűrészszel, mint ollóval, de „formára igazíthatók”. Mindennek eredményeképpen a pálmaház növényzete már többszintes, a rendelkezésre álló teret minden irányban teljesen kitölti. A látogatóknak gyakorta kell leveleket, ágakat félrehajtva előre jutni, ha a kisebb terráriumokat is meg szeretnék nézni. Ez teszi egyedivé, különlegessé a pálmaház alsó szintjén való nézelődést, időtöltést.

A pálmaházból nyílik egy természettudományos oktatóterem is, valamint ennek ajtaja mellől indul egy lépcső a felső emeletre. A felső emeleten 9 hüllős terrárium helyezkedik el, a falakba építve. Innen szintén nyílik egy üvegajtó a központi tér felső emeletére, amely fizikailag összeköti a pálmaházat az állandó természettudományi kiállítással.

1. ábra. Pálmaházi növények, közte az Alexandra-pálmával (fotó: Magyar Balázs)

Fig. 1. Palm house plants, including the former Alexandra palm tree
(photo: Balázs Magyar)

A felső emelet hangulatát szintén meghatározzák az idáig felnyúló növények. A terráriumok nagyok, tágasak. Lakóik megfigyelése – a sűrű búvóhelyek miatt – gyakorta okoz problémát. Némi türelem szükséges tehát, ami a nyári melegben egy ilyen üvegépületben nem is olyan egyszerű. A hüllőink nagy része jól tolerálja a látogatók jelenlétét, és egy részük a kézbevételt, simogatást, kézből etetést is elviseli.

PÁRAN A LAKÓK KÖZÜL

A felső emelet lakója két óriás nappaligecko (*Phelsuma grandis*). Kissé félénkek, a folyosó elején azonnal fel is adják a leckét, a „Minden hüllőt megtalálunk!” – elhatározással érkezőknek. Gyönyörű, rikító zöld színükkel azonban előbb-utóbb elárulják magukat, még akkor is, ha kitartó mozdulatlanságuk jól rejtene őket (2. ábra).

2. ábra. Óriás nappaligecko hímje éppen feltűnően „kiterülve” a falon (fotó: Magyar Balázs)

Fig. 2. Male of Madagascar giant day gecko on the wall (photo: Balázs Magyar)

Két zöld víziagáma (*Physignathus cocincinus*) következik. Ők egész kicsi koruk óta nevelkednek itt. Nehezen szokták meg az emberek közelségét, sokáig ugrottak, bújtak, amint valaki megállt a terráriumuk előtt. Mára kifekszenek a medencéjük szélére és onnan szemlélődnek vissza az emberekre (3. ábra).

3. ábra. Pihenő zöld víziagáma (fotó: Kovács Tibor)

Fig. 3. Resting Chinese water dragon (photo: Tibor Kovács)

A zöld anoliszok (*Anolis carolinensis*) bár sokan vannak, apró termetüknek és, zöldesbarna színüknek köszönhetően ugyancsak a jobb megfigyelők számára jelentenek sikerélményt. Ők tipikusan az a társaság, akik közül az elsőt nehéz észrevenni (4. ábra). Aztán már itt is ott is megtalálja őket az ember, ha „rááll a szemé”. Évről évre szaporodnak is nálunk, 3–6 utódot produkálva.

4. ábra. Zöld anolisz (fotó: Magyar Balázs)

Fig. 4. Carolina anole (photo: Balázs Magyar)

Van még egy olyan párosunk, akik utódokkal is büszkélkedhetnek egy-két évente. Ők a sávوسفarkú siklóink (*Orthriophis taeniura friesei*). Siklóhoz mérten igen nagy testűek, feltűnően szép színezettel. Nem hiába: egy nemrégiben gyerekek részvételével megrendezett „Pálmaház lakói szépségversenyen” ők lettek az elsők. Amilyen szépek, olyan nagyon kell vigyázni az etetésüknél, takarításuknál. A terrárium bármely részén benyúló kezet lassan, fenyegetőzve közelítik, majd ha ez nem volna elegendő, valószínűleg oda is csapnának.

A három szakállas agáma (*Pogona vitticeps*) (két nőstény és egy hím), ha össze lehet hasonlítani őket a siklókkal, akkor éppen az előbbi ellenkezőjét mutatják viselkedésükben: nyugodtak, szelídek, kézhez szokottak. Kifejezetten jól tűrik, ha múzeum-pedagógiai órák során kivesszük őket, kézből mutatjuk testfelépítésüket, érzékszerveiket. A gyerekek meg is tudják simítani őket, bőrüket és a „tüskéket” megtapintani az oldalukon, amelyek közelről már nem is olyan komolyak.

5. ábra. Sisakos kaméleon portré
(fotó: Magyar Balázs)

Fig. 5. Veiled chameleon
(photo: Balázs Magyar)

Összességében tehát a pálmaház nem csak különleges mikroklimájával és nyugalomával értékes kiegészítője a múzeumnak, de lehetőséget ad, hogy a máskülönbén csak preparátumokon megfigyelhető jellemzőket itt élő állatokon is megfigyelhessük. Ehhez társul még, hogy olyan illusztrációt találunk itt múzeumpedagógiai órák megtartásához, „amelyek” gyakorlatlan, jól viselik az ezzel járó „atrocitásokat”.

A sisakos kaméleon (*Chamaeleo calyptratus*) az egyetlen, akinek a látogatók könnyen megbocsájtják, ha éppen nem látható (5. ábra). A kaméleonok is természetesen változatos egyéniséggel bírnak. Korábbi kaméleonunk imádott kézben lenni, a terrárium nyitását is megnehezítette azzal, hogy támaszkodva a nyíló ajtón azonnal jött. Félő volt, hogy kiesik. Jelenlegi lakónk jóval óvatosabb, ijedősebb, így még foglalkozásokon sem vesz részt.

Kecses, törékeny kígyók a hosszúorrú fürgesiklóink (*Philodryas baroni*). Ők szintén nem kézhez szokottak, viszont zöld leguánjaink (*Iguana iguana*) a méreteik ellenére igen (6. ábra). Szívesen esznek zöld leveleket is a gyerekek kezéből, és jó alanyai egy hüllőkről vagy evolúcióról, testfelépítésről szóló órának.

A legnagyobb, különlegesen berendezett terráriumunk egy mediterrán romkertet jelenít meg. Itt pávaszemes gyíkok (*Timon lepidus*) és egy fiatal görög teknős (*Testudo hermanni*) él. Utóbbi szintén szelíd és jól tűri a „zaklatást”.

6. ábra. Zöld leguán hím (fotó: Magyar Balázs)

Fig. 6. Iguana (photo: Balázs Magyar)

Természetesen, hozzá kell tenni, hogy az ilyen órák közel sem mindennaposak, és az állatok nagy száma miatt el is oszlanak az egyes egyedek közt. Hiszen vannak itt a kiállításban – csak hogy példákat említsünk – botosáskák (Phasmatodea), nagyméretű csótányok (Blattodea) (7. ábra), achátcsigák (*Achatina fulica*) és tengerimalacok (*Cavia porcellus*), amelyek szintén kiveszik a részüket az adódó oktatási feladatokból.

7. ábra. Jávai sziszegőcsótány (*Elliptorhina javanica*) (fotó: Magyar Balázs)

Fig. 7. Halloween Hisser (*Elliptorhina javanica*) (photo: Balázs Magyar)

Live animal exhibition and palm house

Zsuzsanna BALLÓK

Mátra Museum of the Hungarian Natural History Museum

Kossuth Lajos utca 40., H-3200 Gyöngyös, Hungary

E-mail: ballok.zsuzsanna@nhmus.hu

Abstract – A greenhouse full of the vapour and warmth of life – this might serve as a brief description of the palm house of the Mátra Museum, Gyöngyös with its special live animal exhibition. Most of the specificity comes from the fact that the facility is within a museum – perfectly suiting its ambient as well as its educational and recreational activities and enhancing it in many ways. For quite a while, the story of this tiny exhibition ran two parallel courses, as an *orangerie* had been built first and later on, already within the operational framework of the museum, a live animal exhibition was established a bit later. Even though I am not going to list every inhabitant of this small zoo, I would present the menagerie by a few pictures.

Key words – live animal exhibition, Gyöngyös, palm house